

Digitale dilemmaer og nye delelinjer

Den digitale revolusjonen har tre store effekter på samfunn: polarisering, algoritmisering og globalisering. Disse tre krefter utfordrer direkte de tre grunnleggende norske verdier: likhet, tillit og felleskap.

Silvija Seres, President Polyteknisk Forening

Teknologi er verken positiv eller negativ, men heller ikke nøytral. Med store nye muligheter kommer alltid store nye utfordringer. Og mens vi som individer og felleskap adopterer nye, mer effektive produkter og tjenester, er denne ureflekterte og ukritiske daglige handlingen med på å endre vårt samfunn og sette våre grunnleggende verdier i spill.

Vi er midt opp i det som Charles Schwab fra World Economic Forum kaller den fjerde industrielle revolusjonen. De første tre slike revolusjoner (damp og mekanisert produksjon i 1784; elektrisitet og masseproduksjon i 1870; og elektronikk/IT og automatisert produksjon i 1969) var også med på å endre hvordan vi lever og hvordan vi jobber, men alle de hadde en mer avgrenset bredde og dybde i antall industrier og geografier de berørte.

Den fjerde er digital, eksponensiell og kombinatorisk, og utfordrer gjennom et svimlende rask digitalt drevet bransjesamspill vår grunnleggende individuell og felles menneskelighet. Den utfordrer oss gjennom kunstig intelligens, nyvinninger i nye materialer, medisin og biologi, gjennom nye måter å jobbe på og lære på, og nye måter å være på. Det er absolutt ikke bare bransjene og næringslivet som endres. Menneskene og samfunnene forandres også.

Vi får nye digitale dilemmaer å hankses med; og de er her allerede. Problemet er at vi har ikke samfunnspolitisk teft eller verktøy for å forstå og håndtere disse endingene, da våre nåværende næringsmodeller, insentivmekanismer, politiske verktøy og sosiale instinkter sogner til en annen tid, industriell og før-digital.

Tidligere i vinter og vår har det vært mye fokus på det nye arbeidslivet, med særlig vekt på de nye tjeneste-plattformene, slik som Uber og Airbnb. Det har blitt tegnet et bredt fremtidsbilde, fra et effektivt, grønt og liberalt delingssamfunn, til et fragmentert og uregulerbart løsarbeidersamfunn. Både entusiastene og skeptikerne har rett: det nye digitalsamfunnet kommer til å tilby et overskudd av gode varer og tjenester og et mer fleksibelt tilgang (bare tenk tilgang til musikk, nye læringsmuligheter og helsetjenester) men den kommer også til å føre til en dramatisk opphopning av kunnskap og kapital. Det siste skjer gjennom tre krefter beskrevet under, som alle har utspring i endringens digitale natur: polarisering, algoritmisering og fragmentering.

- 1) Polarisering dreier seg om en stadig økende konsentrasjon av kunnskap og kapital hos stadig færre aktører. Denne trenden drives av to nerdelover, Moores lov (voksende endringsraten) og Reeds lov (nettverkseffekter og global tilgang). Til sammen skaper de en "vinner tar

alt” verden, den globale bestselgernes tid. Bare tenk på Finn og annonsemarkedet i Norge, eller Google og søk, og etter hvert mange andre markeder med Netflix, Amazon, Apple etc. Men ikke bare produkter og tjenester blir bestselgere; også hodenes attraktivitet følger denne loven. Stadig færre ansatte blir stadig mer etterspurte, mens de andre mister sin relevans. Teknologien effektiviserer og skaper nye yrker, og robotene virker best i symbiose med mennesker, men netto blir det færre jobber, og de krever mye læring. Vi kan ikke bare fortsette å ansette yngre nye digitale talenter, mens de ”over 35” blir stille avskrevet. Dette er ikke bærekraftig på lang sikt, verken for arbeidsgivere eller for et samfunn. Kunnskap kan ikke omfordeles like enkelt som kapital; her må en ny og inspirerende politikk til, både innen utdanning og arbeid, som motiverer både i dybde (for å tiltrekke og utvikle flere av de beste) og i bredde (for å løfte relevansen til majoriteten). Polarisering utfordrer likhetsprinsippet. Borgerlønn og læringsinsentiver er to av mange temaer som relaterer til denne polariseringen.

- 2) Algoritmisering dreier seg om at en stadig større del av våre jobber og våre liv styres av automatiserte data-drevne prosesser, og at vi ikke vet nok om hvilke regler og hvilke data som ligger bak de avgjørelsene som påvirker oss. I korte trekk, hvem kontrollerer algoritmene som kontrollerer oss. I alle typer programmer, inkludert de som ligger bak diverse kunstig intelligente produkter og tjenester, ligger det innbakt mang beviste valg, som i sin tur baserer seg på noen verdier. Men hvem sine verdier er dette, og hvordan kan vi påvirke dem? (Og hvem sine data er det basert på?) Dette blir stadig viktigere når etter hvert DNA-informasjon kan påvirke barnas tilgang til skoleplass (rettsak nå i California) eller nyhetstilfang påvirker politisk agering (rettsak mot Facebook i USA). Noen referer til dette som ”sort-boks” samfunn, og noen snakker spøkefullt om ”matte-destruksjonsvåpen”, men dette er hverdagsalvor: det er valg som påvirker alt fra forsvarsverktøy, til helse, medier og grunnleggende infrastruktur. Dette er hverdagsjobb: i Uber er medarbeidersamtalene erstattet med et tall, og sjefen med en datamaskin. Algoritmisering relaterer både til personvern og til tillit. Tilgang til offentlige data, bevissthet rundt vår egen digitale eksos, og bedre funksjonell forståelse av de digitale verktøyene som tas i bruk er noen av temaene der.
- 3) Fragmentering dreier seg om at de tradisjonelle felleskapsarenaene svekkes, både på arbeidsfronten, der flere og flere uteblir fra de etablerte felleskapene, og privat, der virtuelle og globale relasjoner erstatter de lokale. Lokalt blir vi stadig mer ”alene sammen”, til tross for vår økte bruk av kommunikasjonsmidler. Dugnader blir noe man gjør på nett, der man har felleskap og allianser med folk som deler de samme interessene eller ressursene. Hvor hører de nye lojalitetene til da? Og mens vi tradisjonelt dyrker trygghet i vårt arbeidsliv, blir den fort en mangelvare i den superfleksible selvstendig-næringsdrivende arbeidslivet vi går til. Det er noen som vil tviholde de etablerte rettighetene som ”gamle” jobbene gir, men det blir færre slike jobber, og stadig flere av dem uten slike rettigheter. Da

skapes en ny og skarp skillelinje, både på insentiver og på rettigheter. Når disse rettighetene bestemmes av noen få globale aktører, er til og med nasjonalstatens påvirkningsmakt under press. I en verden der barnebarna til Jeff Bezos og Bill Gates eier mesteparten av kapitalen og kunnskapen, og Google, Facebook, Apple, Amazon styrer verden, blir lokalfelleskapet utfordret. Desto viktigere er det å skape mekanismer som gjensker slik felleskap i de nye arenaene, og på måter som er på nytt effektivt tilpasset majoriteten.

Fremtiden er allerede her, den er bare ujevnt fordelt. Det fine er at man kan aktivt velge hvilken fremtid man vil ha. Hvis vi vil beholde noen av disse grunnleggende norske konkurransefordeler, så må vi sørge for at vi skaper god vekstgrunnlag for våre egne nye globale vinnere, som i sin tur bidrar til og løfter vårt felleskap, og innbyr tillit til deres egne sorte bokser.

Norges store konkurransefortrinn, hvis man ser bort fra naturressurser og oljefondet, er vår sosiale kapital. Det er likhet, felleskap og tillit som gir det transparente, effektive samfunnet og det stabile, konkurransedyktige næringslivet. Norge har en god tradisjon for utvikling av effektiv omfordelingspolitikk nettopp for å forsvare disse. Adam Smiths usynlige hånd fungerer dårlig i den digitale verden drevet av omvendt eksponentiell utvikling. Vi trenger en ny politikk som møter disse nye krefter, og det haster. Ingen er imot fremtiden, men de mer kritiske sider av fremtiden må faktisk styres; da holder det like dårlig med en total la-det-svinge-la-det-rock'nroll stil som med en skeptisk, vent-og-se eller reguler-og-se handlingsmåte som overstyrer og bremser den nødvendige utviklingen og læringen som vi må ha for å følge med.

Polariseringen, algoritmisering og fragmentering trenger ny omfordelingspolitikk; åpenhet blir den nye politiske skillelinjen. Vi mennesker klarer ikke en gang å forestille oss eksponensiell vekst, desto mindre å styre den. Allikevel – styre må vi, ellers går vi som søvngjengere i en nær fremtid som vi ikke vil kunne kjenne oss igjen i. Åpen, entusiastisk og nysgjerrig politikk, og ikke skeptisk konservatisme, blir viktigere enn noensinne, både på kunnskap og kapital. Altså, mer gulrot og mindre pisk. Lær fra de digitale entreprenørene.